

eMissio 10 (2024)

Opgave i BTM2510

Bacheloropgave

Antal studiepoint: 15 ECTS

Kursus: Bachelor i Teologi og Mission

Kandidat: Anders Kjærgaard

Vejleder: Leif Andersen

Godkendt problemformulering:

Hvordan kan kirken bedst muligt hjælpe sørgende personer ved dødsfald?

Antal ord: 9780

Fjellhaug International University College

Foråret 2023

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	20
1 Introduktion	21
1.1 <i>Problemformulering</i>	21
1.2 <i>Forskningsfelt og -spørgsmål</i>	21
1.3 <i>Forskningsmetode</i>	22
1.4 <i>Forskningsteori</i>	22
1.5 <i>Forskningsstruktur</i>	23
1.6 <i>Forskningsambition</i>	23
2 Teori	23
2.1 <i>To-spors-modellen</i>	24
2.1.1 <i>Det tabsorienterede spor</i>	24
2.1.2 <i>Det restaurerende spor</i>	25
2.1.3 <i>Oscillation</i>	25
2.2 <i>Køn, alder, kultur, social sammenhæng og personlighed</i>	25
2.3 <i>Det kristne bidrag til sorgteori</i>	26
3 Metode	28
3.1 <i>Kvalitativ metode</i>	28
3.2 <i>Dataindsamling</i>	29
3.3 <i>Valg af informanter</i>	29
3.4 <i>Interviewguide</i>	30
3.5 <i>Etiske overvejelser</i>	30
3.6 <i>Reliabilitet og validitet</i>	30
4 Data	31
4.1 <i>Informant 1</i>	31
4.2 <i>Informant 2</i>	33
4.3 <i>Informant 3</i>	35
5 Diskussion	37
5.1 <i>Sorgperioden</i>	37
5.2 <i>Opmuntringer over kirken</i>	38
5.3 <i>Skuffelser over kirken</i>	39
5.4 <i>Kirken vs. sekulære institutioner</i>	40
5.5 <i>Kirkens ideelle hjælp</i>	41
5.6 <i>Delkonklusion</i>	42
6 Konklusion	42
7 Bibliografi	43
8 Bilag	45
8.1 <i>Bilag 1: Margaret Stroebe og Henk Schuts "The Dual Proces Model"</i>	45
8.2 <i>Bilag 2: Interviewguide</i>	46
8.3 <i>Bilag 3: Samtykkeerklæring</i>	46

1 Introduktion

1.1 Problemformulering

Hvordan kan kirken bedst muligt hjælpe sørgende personer ved dødsfald?

1.2 Forskningsfelt og -spørgsmål

I denne bacheloropgave vil jeg besvare problemformuleringen ”hvordan kan kirken bedst muligt hjælpe sørgende personer ved dødsfald?”. Denne problemformulering rummer en problemstilling, som til alle tider er relevant for kirken, fordi tilnærmelsesvis alle mennesker på tidspunkter af deres liv vil opleve sorg ved dødsfald. Derfor ønsker jeg i denne opgave at undersøge, hvordan kirken kan støtte og hjælpe sørgende mennesker, så de på en konstruktiv måde kan tilpasse sig deres nye situation uden den afdøde, samtidig med at de kan være en del af et menighedsfællesskab.

Problemstillingen, der er opstillet i denne opgave, søges besvaret på baggrund af den kvalitative metode, som kan beskrive, hvordan nogle tabslidende og sørgende mennesker har oplevet kirkens rolle. Jeg vil derfor i denne opgave benytte den kvalitative metode gennem semistrukturerede interviews til at indhente viden, så jeg kan besvare problemformuleringen. Opgaven vil derfor indhente evidens fra ’rigtige mennesker’, og dermed får opgaven et praktisk sigte¹.

Problemformuleringen indeholder flere begreber, som er nødvendige at definere for at skabe klarhed over begrebet:

Det første begreb er ”kirke”. Det er vigtigt at definere begrebet kirke, da kirken er rammen for opgaven: Det handler om, hvordan kirken kan hjælpe sørgende mennesker og ikke blot, hvordan sekulære institutioner kan hjælpe sørgende mennesker. I denne opgave bruger jeg begrebet kirke som en institution, hvor menighedsfællesskabet er centralt. Kirken som institution repræsenteres i særdeleshed af præsten og andre kirkelige ansatte².

Det andet begreb er ”sorg”. Dette begreb er centralt for opgaven og derfor også relevant at definere. Stroebe, Hansson, Schut og Stroebe definerer sorg således: ”Grief is the term applied to the primarily emotional (affective) reaction to the loss of a loved one through death. It is a normal, natural reaction to loss”³. De understreger endvidere, at sorg både udtrykkes psykisk og fysisk. Dets udtryk vil variere fra individ, kultur og tid⁴. Brinkmann argumenterer desuden for, at ”sorg er et eksistentielt grundfænomen, fordi sorgen findes der, hvor døden og kærligheden skærer hinanden”⁵. På denne baggrund er sorg en helt fundamental og almenmenneskelig følelse⁶.

¹ Senere i opgaven argumenterer jeg yderligere for metodevalget.

² Hegstad 2009, 116-119. Denne definition af kirken er meget smal (delvis mangelfuld), men brugbar i denne opgave.

³ Stroebe, Hansson, Schut og Stroebe 2008, 5

⁴ Stroebe, Hansson, Schut og Stroebe 2008, 5

⁵ Brinkmann 2018, 14

⁶ Brinkmann 2018, 80; Dahl 2011, 36

Det tredje begreb er ”dødsfald”. Dette begreb er også centralt i opgaven, da det fortæller hvilken form for sorg, opgaven fokuserer på. Stroebe, Hansson, Schut og Stroebe definerer dødsfald således: ”*Bereavement* is the term used to denote the objective situation of having lost someone significant through death”⁷. Når denne opgave beskriver dødsfald og tab, handler det derfor om tabet af en betydningsfuld person, som forfatterne mener *f.eks.* kan være forældre, søskende, partnere, venner og børn⁸.

I resten af opgaven vil det være med udgangspunkt i disse definitioner, at jeg anvender de tre begreber.

1.3 Forskningsmetode

Til at besvare problemformuleringen finder jeg det mest relevant at benytte den kvalitative metode, fordi dette projekt omhandler menneskers oplevelser med sorg og kirke. Der er behov for at gå i dybden med hver enkelt person, og derfor er det relevant at benytte den kvalitative metode (mere om dette i punkt 3.1).

Måden, hvorpå jeg indhenter data i opgaven, er gennem det semistrukturerede interview, der er kendetegnet ved at være et planlagt og fleksibelt interview, som har til formål at opnå beskrivelser af informantens livsverden for derefter at kunne fortolke de beskrevne fænomener⁹. Jeg har udvalgt tre informanter til interviewene, og i punkt 3.3 argumenterer jeg for valget heraf.

Efter interviewene skal dataene transskriberes, for derefter at kunne blive analyseret og ende ud i konkrete resultater. Denne fase rummer et fortolkningsspørgsmål, og derfor er begreber som reliabilitet, validitet og etik relevante (mere om dette i punkt 3.5 og 3.6).

1.4 Forskningsteori

Kvale og Brinkmann beskriver, at siden 1980’erne har det kvalitative interview været en central metode i samfundsforskningen. De fremhæver fundamentale aspekter ved viden, som er aktuel for samfundsforskningen. Det kunne være aspekter som fænomenologiske beskrivelser af bevidsthed og af livsverdenen, som er kendetegnende for det semistrukturerede interview (se punkt 1.2 og 3.1)¹⁰. Ved at interviewe mennesker vha. det semistrukturerede interview kan jeg indsamle viden til denne opgave, fordi denne viden omhandler fænomenologiske beskrivelser af menneskers bevidsthed og livsverden.

En relevant indvending mod opgavens metodevalg kan være, om kvalitativ metode og empiri hører hjemme i en teologisk opgave. Gaarden argumenterer for, at empiriske studier og praktisk teologi er forenelige¹¹: Troen kan undersøges empirisk. Dette begrundes hun bl.a. i, at teologien er underlagt samme epistemologiske vilkår som socialvidenskabernes empiriske

⁷ Stroebe, Hansson, Schut og Stroebe 2008, 4

⁸ Stroebe, Hansson, Schut og Stroebe 2008, 5

⁹ Kvale og Brinkmann 2015, 411

¹⁰ Kvale og Brinkmann 2015, 31

¹¹ Gaarden 2015, 30

metoder. Mennesket kan ikke tænke om og erfare Gud ”uden om sin egen immanente natur”¹². På denne baggrund kan der argumenteres for, at empiriske undersøgelser kan benyttes i praktisk teologi. Og når denne opgave omhandler ’rigtige mennesker’ og deres oplevelser med sorg og kirke – fænomenologiske beskrivelser af deres bevidsthed og livsverden – kan det forsvares at indhente empiri til opgaven, selvom den kvalitative metode traditionelt set ikke er blevet benyttet ofte i teologien.

1.5 Forskningsstruktur

Den videre struktur i opgaven vil være, at jeg i punkt 2 redegør for den teoretiske ramme for opgaven. Her vil jeg argumentere for, hvorfor jeg har valgt netop disse teorier. Ved punkt 3 vil jeg argumentere for metoden, der er valgt til denne opgave for at kunne besvare problemformuleringen. Ved punkt 4 vil jeg beskrive den data, som interviewene har resulteret i. Ved punkt 5 vil jeg diskutere dataene fra interviewene i lys af teorien. Afslutningsvis vil jeg i punkt 6 besvare problemformuleringen på baggrund af hele opgaven.

1.6 Forskningsambition

Ambitionen for dette bachelorprojekt rummer forskellige dele. For det første ønsker jeg personligt at blive udrustet til at møde sørgende personer på en konstruktiv måde.

For det andet ønsker jeg, at enkeltpersoner i menighedsfællesskaber har mod på at møde sørgende personer. Jeg ønsker derfor – i al ydmyghed – at kunne bidrage til at udruste menigheder til at møde sørgende mennesker, så de føler sig hjemme i menighedsfællesskaber. Der findes eksempler, hvor menighedsfællesskaber ikke har kunnet rumme sørgende mennesker, hvorfor disse har trukket sig tilbage fra kirken. Mit håb er, at det modsatte sker: At sørgende mennesker bliver tiltrukket af kirken og menighedsfællesskabet.

For det tredje ønsker jeg, at sørgende mennesker føler sig rummet i kirken, til gudstjenester og i menighedsfællesskaber midt i deres sorg.

2 Teori

Under dette punkt vil jeg beskrive den teoretiske ramme for opgaven. Jeg vil argumentere for, hvorfor valget af netop disse teorier er væsentlige for opgaven.

Teoriafsnittet vil begynde med en redegørelse for Margaret Stroebe og Henk Schut’s sorgmodel, ”The Dual Proces Model” (dansk: To-spors-modellen). Denne sorgmodel repræsenterer på bedste måde sorgforskningen i dag¹³, og derfor mener jeg, at det er mere relevant at redegøre for denne model end f.eks. Bowlbys ”sorgfaseteori” eller Wordens ”sorgopgaver”, som dog også har haft stor indflydelse på sorgforskningen i det 20. århundrede¹⁴. Jeg vil desuden bruge Mai-Britt Guldins *Sorg og Tab*, hvor det er relevant.

¹² Gaarden 2015, 33

¹³ Guldin 2014, 106-107

¹⁴ Guldin 2014, 91-92

Efter redegørelsen for to-spors-modellen, vil jeg anføre en specifik kristen vinkel på sorg, da almen sorgforskning ikke alene løser kirkens problem med at hjælpe sørgende mennesker. Af den grund er det vigtigt, at den almene sorgteori suppleres med en kristen vinkel, fordi opgaven ikke handler om, hvordan sekulære institutioner kan hjælpe sørgende mennesker. Til dette vil jeg bruge Leif Andersens *Kroppen og Ånden* og *Sorggrupper i Kirken* af Christian Juul Busch, Line Bjørn Hansen og Thomas Bjørn Hansen, da disse bøger er to forskellige bud på, hvordan kirken kan hjælpe sørgende mennesker.

2.1 To-spors-modellen

Formålet med tidligere sorgmodeller har været, at de efterladte skulle løsrive sig fra den afdøde for at 'komme videre'¹⁵. Stroebe og Schut kritiserer dette, da der ikke er tilstrækkelig evidens for, at alene konfrontation med sorgen hjælper de efterladte med at tilpasse sig efter tabet¹⁶. Flere sorgmodeller tager desuden ikke højde for køns- og kulturforskelle og mangler et interpersonelt syn på sorg¹⁷. Derfor har Schut og Stroebe udviklet to-spors-modellen.

To-spors-modellen har et anderledes fokus med dens to 'processer' (spor) og 'oscillation' mellem disse (se bilag 1). Forfatterne skriver, at to-spors-modellen er "a taxonomy to describe ways that people come to terms with the loss of a close person"¹⁸. De argumenterer for, at meget evidens viser, at sørgende mennesker, i forskellige proportioner (afhængig af individet, kønnet, kulturen mm.), foretager det, de kalder tabsorienteret og restaurerende coping (de to processer/spor). Disse processer er to kategorier, der kræver en copingindsats gennem sorgperioden¹⁹. Denne model tager også højde for andre kilder til stress, der indirekte kommer som konsekvens af tabet og påvirker den sørgende: Bekymringer for økonomien, pasning af børn osv. Denne model giver derfor et bredere og mere nuanceret billede af sorg²⁰.

2.1.1 Det tabsorienterede spor

Det tabsorienterede spor fokuserer på bearbejdningen af aspekter, der handler om selve tabsoplevelsen. Fokuset ligger på det følelsesmæssige og relationelle aspekt ved tabet. Det handler om konfrontation med sorgen og refleksioner om den afdøde, om livet med personen og omstændighederne omkring dødsfaldet, men det handler også om følelser som længsel efter afdøde, at græde over afdøde osv. Derfor er der mange stærke følelsesmæssige reaktioner involveret i det tabsorienterede spor; fra behagelige erindringer til smertefulde længsler. Dette spor vil *typisk* præge de efterladte mest i begyndelsen af sorgprocessen²¹.

¹⁵ Stroebe og Schut 1999, 199

¹⁶ Stroebe og Schut 1999, 201

¹⁷ Stroebe og Schut 1999, 202-204

¹⁸ Stroebe og Schut 1999, 211

¹⁹ Stroebe og Schut 1999, 212

²⁰ Stroebe og Schut 2010, 275

²¹ Stroebe og Schut 1999, 212-213

2.1.2 Det restaurerende spor

Det restaurerende spor fokuserer på omlægningen af livet uden den afdøde. Det handler om ”the development of a new identity”²²: Fra ægteskab til enke(mand), fra forældre til forældre med et afdødt barn osv. Dette spor handler om at tilpasse sig et nyt miljø og situation uden afdøde. Sporet fokuserer på konkrete ting, der skal handles på efter tabet, mestring af opgaver, som den afdøde normalt tog sig af: Madlavning, økonomi, praktiske opgaver osv. Det restaurerende spor handler også periodisk om at lade sig distrahere og undgå sorgen. Stroebe og Schut gør imidlertid opmærksom på, at sporet ikke handler om direkte resultater, men fokuserer på, hvad der skal håndteres (f.eks. ensomhed), og hvordan det håndteres (undgåelse af ensomhed)²³. Dette skyldes sandsynligvis, at de ikke betragter sporet som ”opgaver” i samme grad som Wordens sorgopgaveteori. Dette spor vil *typisk* præge de efterladte mest senere i sorgprocessen.

2.1.3 Oscillation

Denne komponent ved to-spors-modellen er det, der adskiller modellen fra andre sorgmodeller: At sorg er en ”dynamic process”²⁴. Oscillation refererer til vekselvirkningen mellem det tabsorienterede og restaurerende spor. Dette er en sidestilling af konfrontation med og undgåelse af sorgen: På nogle tidspunkter vil den sørgende konfrontere sorgen, mens personen på andre tidspunkter vil undgå den. Oscillationen tydeliggør denne bevægelse²⁵.

Stroebe og Schut argumenterer for, at oscillation er nødvendig for optimal tilpasning over tid. Dette begrundes i, at det kan være forbundet med sundhedsmæssige konsekvenser at sørge uophørligt. Derfor er oscillation nødvendig²⁶.

2.2 Køn, alder, kultur, social sammenhæng og personlighed

Guldin argumenterer for, at mange forskellige faktorer påvirker oplevelsen af sorg. Derfor skriver hun: ”Sorg er et multifaktoriel fænomen, hvis individuelle forløb udgøres af den tid og kultur, sorgen udleveres i, den sørgendes alder, køn og personlighed”²⁷. Derfor er det relevant kort at beskrive nogle af disse faktorer, da det har betydning for resten af opgaven.

Stroebe og Schut argumenterer for, at kvinder *synes* at være mere tabsorienteret i sorgen sammenlignet med mænd, der *synes* at være mere restaurerende efter et tab. Det betyder ikke, at kvinder *sørger mere* end mænd, men *sørger anderledes* end mænd²⁸.

Guldin mener, at det er vanskeligt at redegøre for sammenhængen mellem alder og sorg, men flere studier antyder, at jo yngre man er, når man mister, desto mere sårbar er man overfor en udfordrende tilpasning til tabet. I en yngre alder er man mere afhængig af den, man mister: F.eks. hvis man som ung mister en forælder eller en ægtefælle, man har børn med.

²² Stroebe og Schut 1999, 214

²³ Stroebe og Schut 1999, 214-215

²⁴ Stroebe og Schut 1999, 215

²⁵ Stroebe og Schut 1999, 215-216

²⁶ Stroebe og Schut 1999, 216

²⁷ Guldin 2014, 89

²⁸ Stroebe og Schut 2010, 282

Disse tab kan forårsage praktiske og finansielle problemer, foruden de udviklingspsykologiske aspekter ved tabet. Nyere studier har endvidere vist, at den største sårbarhed for ældre mennesker, der mister, er ensomhed, fordi det kan være vanskeligt at etablere nye relationer udenfor arbejdsmarkedet²⁹.

En del af årsagen til, at Stroebe og Schut lavede to-spors-modellen, var, at tidligere sorgmodeller ikke tog højde for kulturelle sorgforskelle. Kulturer varierer i norm- og trossystemer, hvilket påvirker, hvordan man sørger i en given kultur. Nogle kulturer tenderer til at være mest tabsorienteret i sorgen (f.eks. Egypten), mens andre tenderer til at være mest restaurerende (f.eks. Bali). Disse kulturelle forskelle kan beskrives vha. to-spors-modellen³⁰. Guldin beskriver, at den danske sorgkultur er forbundet med mange ritualer: Begravelse, udsyngning, mindehøjtideligheder mm.³¹ Brinkmann mener desuden, at nyere sorgteorier (understøttet af to-spors-modellen) lægger vægt på fortsat tilknytning til den afdøde. Dette gælder også i den danske sorgkultur: Målet er ikke at glemme den afdøde, ”men derimod at leve videre med den døde”³². Kofod og Brinkmann betoner dog, at det kan være forbundet med flere konsekvenser at ”leve videre med den døde” i en dansk kultur, som er kendetegnet ved et normativt lykkeideal³³. De argumenterer for, at når lykke er normen, bliver sorg og lidelse noget, der skal overkommes gennem individets handlekraft hurtigst muligt, så den sørgende ikke fremmedgøres og ekskluderes fra fællesskabet. På denne baggrund oplever flere personer efter dødsfald, at de skal tilpasse sig fællesskabets gode stemning ved at undlade at bringe tabet op ved sammenkomster, fordi tabshistorier ofte er en trussel mod den gode stemning³⁴. På denne baggrund kan sorgens møde med kulturen være problematisk.

Stroebe og Schut mener også, at den sociale sammenhæng, hvori sorgen opleves, er afgørende. Sorg er ikke bare *intrapersonelt*, men *interpersonelt*. Måden, hvorpå én person sørger, påvirker, hvordan andre personer sørger. Dette aspekt tager to-spors-modellen højde for³⁵.

Det er naturligt, at personligheden påvirker en persons sorgperiode. Mange faktorer har indflydelse på et menneskes personlighed, og derfor er personligheden afgjort medbestemmende for menneskers sorgperioder³⁶. Denne opgaves omfang tillader imidlertid ikke en redegørelse for alle personligheder og sorgens påvirkning heraf, men generelt kan det siges, at personligheden påvirker menneskers sorg³⁷.

2.3 Det kristne bidrag til sorgteori

På baggrund af redegørelsen for almen sorgteori – to-spors-modellen og essentielle faktorer i sorg – er det relevant også at bringe et kristent bidrag til sorgteori i denne opgave. Det betyder

²⁹ Guldin 2014, 59-60

³⁰ Stroebe og Schut 2010, 283

³¹ Guldin 2014, 58

³² Brinkmann 2018, 15. Konkrete eksempler: Kofod-Svendsen 2011, 49; Lewis 2022, 72

³³ Brinkmann og Kofod 2021, 94

³⁴ Brinkmann og Kofod 2021, 101-104

³⁵ Stroebe og Schut 1999, 219

³⁶ Guldin 2014, 69

³⁷ Flere andre faktorer kunne nævnes, men disse er de mest relevante for denne opgave.

imidlertid ikke, at den almene sorgteori er ligegyldig, for den kristne sjælesorg bør benytte den almene sorgteori, hvor det er relevant.

Andersen beskriver, at et ”hovedformål for al sjælesorg er, at der må genskabes eller nyskabes en grundtillid til Gud og til Guds kærlighed”³⁸. Dette er også forståelsen af kristen sjælesorg i denne opgave. En gen- eller nyskabelse af en sådan tillid rummer dog mange vanskeligheder og kan ikke opstilles simpelt. Men årsagen til, at en sådan tillid er værd at søge, er bl.a., at der ligger en stor styrke i, at mennesker ”tør stole på Guds usynlige kærlighed og en usynlig mening i det, der sker”³⁹. Derfor er det vigtigt, at den kristne sjælesorg ikke stopper ved trøstesløsheden, for der er ord, der faktisk rummer trøst, og der findes veje til genfundet tillid til Gud gennem smertens vej⁴⁰.

Vejene til denne gen-/nyfundne tillid til Gud kræver en stor opgave af sjælesørgeren og det kristne fællesskab. Andersen understreger, at sjælesørgeren har en stor opgave i at lytte til konfidenten, for derved forholder sjælesørgeren sig til den anden, så konfidentens liv værdsættes og bliver synligt. Man bliver et vidne på det, der er sket⁴¹. I denne lytteproces er det vigtigt, at sjælesørgeren udelader ’de rigtige svar’. Sjælesørgeren skal ikke give tabet mening eller besvare ’hvorfor-spørgsmål’⁴². Sjælesørgeren skal derimod give plads for vreden mod Gud, uden at forsøge at forsvare Gud, fordi vreden er berettiget⁴³. Noget sjælesørgeren derimod kan gøre, er at spørge ind til konfidentens gudsbillede. Hvis noget i konfidentens gudsbillede er meget forvrænget (f.eks. troen på en skæbnegud, tabet som Guds straf eller lignende), er det nødvendigt, at sjælesørgeren udfordrer og retleder dette, når der er plads til det. Sjælesørgeren må vise et billede af Gud som *kærlighed*⁴⁴.

Disse elementer er ofte forbeholdt sjælesorgssamtalen på enmandshånd, men en anden måde, hvorpå kirken kan facilitere bearbejdning af sorg, er ved sorggrupper, som mange sognekirker tilbyder. Hansen, Hansen og Busch mener, at sorggruppers formål er, at ”tilbyde fællesskaber, der kan hjælpe efterladte til at finde håb og livsmod”⁴⁵. Forfatterernes pointe er, at sorg ikke skal bæres alene, men i fællesskab med hinanden og Gud (støttet af det interpersonelle syn i to-spors-modellen).

Sorggruppens placering i kirken er berettiget, fordi det ligger i kristendommens grundfortælling, at den har noget at sige ind i sorgen: ”[D]et er fortællingen om den Gud, som gav sit liv for at møde mennesker, præcis hvor vi er (...) fortællingen om det, vi ikke troede, var muligt: At mørket kan åbne sig igen og give plads for lys og liv”⁴⁶. Det er denne fortælling, sorggruppemedlemmerne møder. De får en erfaring af de kristne trosskæbener: Håb,

³⁸ Andersen 2016, 408

³⁹ Andersen 2016, 399

⁴⁰ Andersen 2016, 408-409

⁴¹ Andersen 2016, 389-391

⁴² Andersen 2016, 413

⁴³ Andersen 2016, 403

⁴⁴ Andersen 2016, 396

⁴⁵ Hansen, Hansen og Busch 2018, 11

⁴⁶ Hansen, Hansen og Busch 2018, 20

fællesskab, accept og fred⁴⁷. Derudover bliver sorggrupper for mange vejen til det almindelige menighedsfællesskab i kirken⁴⁸.

Forfatterne har desuden et tydeligt ønske om, at kirken kan være stedet, hvor personer går hen, når de føler sig sorgfyldte, efterladte og afmægtige. Der skal kirken møde mennesker⁴⁹⁵⁰.

Dette teoriafsnit har beskrevet det teoretiske udgangspunkt for denne opgave på baggrund af to-spors-modellen, andre afgørende faktorer for sorg og det kristne bidrag til sorgteori. Dette teoretiske udgangspunkt vil ligge til grund for resten af opgaven.

3 Metode

Under dette punkt vil jeg argumentere for, hvorfor det er relevant at benytte den kvalitative metode til at løse denne opgaves problemformulering. Jeg vil også beskrive, hvordan jeg har udvalgt informanterne, beskrive interviewguiden, bringe et par etiske overvejelser og afslutningsvis skrive lidt om reliabilitet og validitet. Den primære kilde til dette afsnit er *Interview* af Steinar Kvale og Svend Brinkmann.

3.1 Kvalitativ metode

Kvale og Brinkmann argumenterer for, at en opgaves metodevalg er fundamentalt. Det er vigtigt at være bevidst om, *hvad* jeg vil vide, inden jeg afgør, på *hvilken måde* jeg vil opnå denne viden⁵¹. Derfor er det afgørende, at jeg kendte emnet, inden jeg valgte metoden. Jeg mener, at den kvalitative metode er den mest adækvate måde at besvare problemformuleringens deskriptive aspekt på. Det skyldes, at emnet for denne opgave vedrører aspekter af menneskets oplevelsesverden: Hvordan et menneske har *oplevet* sorg, og hvordan personen har *oplevet*, at kirken har/ikke har hjulpet. Dette er elementer i en opgave, der gør, at Kvale og Brinkmann mener, at den kvalitative metode er relevant. De mener, at når problemformuleringen kan formuleres med et 'hvordan', er det typisk relevant at benytte den kvalitative metode fremfor f.eks. kvantitativ metode⁵².

Nærmere bestemt er metoden, der bruges til at besvare problemformuleringen, det semistrukturerede interview, som Kvale og Brinkmann definerer således: "[E]t interview, der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at meningsfortolke de beskrevne fænomener"⁵³. Der er altså to fokus i det semistrukturerede interview: (1) Den interviewedes livsverden: Hvordan informanten *subjektivt* forstår verden og sig selv heri, og (2) meningsfortolkning af de beskrevne fænomener: Det er her, at viden opstår. De gør opmærksom på, at selvom det handler om informantens subjektive oplevelser, er interviewene altid afhængige af konteksten for interviewet. Alle mennesker er (ufrivilligt)

⁴⁷ Hansen, Hansen og Busch 2018, 12

⁴⁸ Hansen, Hansen og Busch 2018, 17

⁴⁹ Hansen, Hansen og Busch 2018, 14

⁵⁰ Disse dele er naturligvis ikke udtømmende for kristen sjælesorg, men dette er væsentligt for denne opgave.

⁵¹ Kvale og Brinkmann 2015, 387

⁵² Kvale og Brinkmann 2015, 153

⁵³ Kvale og Brinkmann 2015, 22

påvirket af samfundets ”diskurser, magtrelationer og ideologier”⁵⁴, hvorfor dette også vil påvirke mine interviews.

På denne baggrund har jeg valgt den kvalitative metode, et semistruktureret interview, fordi denne metode på bedst mulige måde kan besvare problemformuleringens deskriptive aspekt.

3.2 Dataindsamling

Kvale og Brinkmann mener, at dataene i et kvalitativt interview opstår i samspillet mellem interviewer og interviewpersonen. Derfor ligger de vægt på, at det er et *inter-view*, en *inter-aktion* mellem to mennesker. Interviewet rummer derfor både en indbyrdes relation og en *inter-view-viden*⁵⁵. Det er altså i mødet mellem to mennesker, i interviewet, at dataindsamlingen finder sted, og den viden, der bruges i denne opgave, opstår. Den data, der opstår i interviewene, vil jeg bearbejde og systematisere under punkt 4.

3.3 Valg af informanter

Jeg har udvalgt tre informanter, der ønskede at deltage i interviews til denne opgave. Informanterne er grundlæggende valgt, fordi de har erfaringer med mødet mellem sorg og kirke. Derudover har jeg udvalgt tre personer, som adskiller sig i køn og alder, da teoriafsnittet har argumenteret for, at disse faktorer har indflydelse på sorgen.

To af informanterne er medlem af den samme, relativt konservative valgmenighed. Derfor er der fare for, at deres svar kan ligne hinanden, fordi de er rundet af samme teologi og kirkelige praksis. De adskiller sig imidlertid i køn, alder, livssituation mm., og derfor mener jeg, at det kan forsvares at benytte disse to informanter.

Den tredje informant adskiller sig fra de to andre ved, at personen ikke var en aktiv del af en kirke, inden personen oplevede tabet. Efter tabet har informanten været en del af en lokal sognekirkes sorggruppe. På denne måde har informanten oplevet mødet mellem sorg og kirke.

En overvejelse har været, om tre informanter er for lidt til denne opgave, men pga. opgavens omfang og tiden hertil er det svært at få plads til flere informanter. Kvale og Brinkmann advarer mod faren om for få informanter, da det kan resultere i, at man ikke kan generalisere på hovedspørgsmålet⁵⁶. Dette er bestemt en fare ved denne opgave.

Kvale og Brinkmann forsvarer imidlertid også opgaver med få informanter, da det giver mulighed for grundigere bearbejdning af resultaterne. Desuden gør det projektet lettere at realisere, ”ikke mindst for studerende, som ikke har ret meget tid eller mange ressourcer til talrige interview, transskriptionsarbejde eller analyser”⁵⁷. På denne baggrund mener jeg, at tre

⁵⁴ Kvale og Brinkmann 2015, 19

⁵⁵ Kvale og Brinkmann 2015, 20-21

⁵⁶ Kvale og Brinkmann 2015, 166

⁵⁷ Kvale og Brinkmann 2015, 168

informanter til denne opgave kan forsvares, selvom der er en fare for manglen på generaliserbarhed.

3.4 Interviewguide

I udviklingen af interviewguiden (se bilag 2) til de semistrukturerede interviews har jeg forsøgt at være bevidst om at indlede interviewene med deskriptive spørgsmål: ”Hvilket tab har du lidt? Hvad følte du?” og ”hvordan har din sorgperiode forløbet sig?”. Hovedspørgsmålene i interviewene har derfor – efter Kvale og Brinkmanns anbefalinger⁵⁸ – været deskriptive. Jeg har forsøgt at undlade ’hvorfor-spørgsmål’, fordi Kvale og Brinkmann mener, at det *kan* overreflektere interviewet⁵⁹.

Jeg har forsøgt at afslutte interviewene med et præskriptivt aspekt, idet jeg har spurgt informanterne om, hvordan de ideelt set ville ønske, at kirken modtager sørgende mennesker.

I mine semistrukturerede interviews har spørgsmålene været udgangspunktet for interviewet. Jeg har dog flere gange i interviewene stillet opfølgende spørgsmål til informanternes svar, der har afvejet fra spørgsmålene i interviewguiden.

3.5 Etiske overvejelser

Kvale og Brinkmann gør opmærksom på, at interviewforskning er fyldt med etiske spørgsmål og overvejelser. Interviews beror i høj grad på interviewerens evne til at skabe en tryk situation for informanten, og dette gælder særligt, når informanten skal fortælle om sin personlige sorg som i denne opgave. Derudover kræver det også en balance fra interviewerens side: Spændingen mellem ønsket om at skaffe viden til et projekt og samtidig have respekt for informantens integritet og private sfære⁶⁰.

Jeg har været bevidst om disse etiske overvejelser gennem interviewene. Jeg har både forsøgt at skabe en tryk situation for informanten og respektere dennes private sfære, samtidig med at interviewet skulle resultere i brugbare data for opgaven. Dette har jeg bl.a. gjort ved at informere informanten på forhånd ved at sende interviewguiden og samtykkeerklæringen. På denne måde har de vidst hvilke spørgsmål, interviewet tager udgangspunkt i, kendt rammen for opgaven og vidst, hvordan deres oplysninger vil blive brugt i opgaven.

3.6 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet og validitet er to vigtige begreber i forbindelse med interviews.

Med reliabilitet forstår jeg, i overensstemmelse med Kvale og Brinkmann, ”om et resultat kan gentages på andre tidspunkter og af andre forskere ved hjælp af den samme metode”⁶¹. Altså om interviewene fra denne opgave er overførbare til andre interviewere. Jeg vil gøre alt for, at interviewene bliver overførbare og gennemsigtige, så andre kan foretage

⁵⁸ Kvale og Brinkmann 2015, 188

⁵⁹ Kvale og Brinkmann 2015, 188

⁶⁰ Kvale og Brinkmann 2015, 37

⁶¹ Kvale og Brinkmann 2015, 411

lignende interviews og få lignende resultater. Det skal dog også pointeres, at enhver interviewsituation afhænger af mange faktorer (interviewerens personlighed, konteksten, rummet osv.), og derfor vil der også være noget særegent over mine interviews. Derudover bliver informanternes svar analyseret og fortolket af mig, hvilket gør, at min hermeneutiske bevidsthed er afgørende.

Med validitet forstår jeg, i overensstemmelse med Kvale og Brinkmann, ”om en metode undersøger det, den påstås at undersøge”⁶². Det handler om interviewenes gyldighed. Som der er argumenteret for ovenfor, så mener jeg, at den kvalitative metode er den mest brugbare metode for denne opgave, og derfor *bør* validiteten være tilfredsstillende i opgaven, da jeg vha. denne metode undersøger det, jeg påstår at ville undersøge.

Begreberne reliabilitet og validitet er ikke blot relevante ved selve interviewet, men også i forbindelse med transskriptionen⁶³. Jeg har fået en hjemmeside til at transskribere alle tre interviews, hvorefter jeg har læst korrektur på transskriptionen. Derfor er transskriptionen foregået på samme måde ved alle tre interviews (se fodnote 64). Jeg beskriver ikke reliabilitet og validitet ved transskriptionen yderligere i denne opgave. Jeg gør blot opmærksom på, at jeg har været bevidst om problematikkerne omkring transskription.

4 Data

Under dette punkt vil jeg fremlægge dataene fra de semistrukturerede interviews, jeg har udført. Jeg har transskriberet alle tre interviews⁶⁴, og på baggrund af disse transskriptioner vil jeg nu analysere dataene. Jeg vil beskrive dataene fra én informant ad gangen for at skabe overblik over interviewene⁶⁵.

Informanterne er anonymiseret ved et pseudonym, men deres alder og køn er – med deres tilladelse (se bilag 3) – bevaret, da det har betydning for diskussionen. For alle tre informanter gælder det, at tabet er forholdsvist nyt. Det er maksimalt halvandet år siden, at de har mistet nærtstående personer.

4.1 Informant 1

Den første informant, kaldet Maria i denne opgave, er 25 år, gift, har et barn på omkring 1 år og er medicinstuderende. Hun mistede sin mor i foråret 2022 til en kræftsygdom, som tog til i styrke til sidst. Marias forældre er skilt, og hun har ikke haft kontakt med sin far i omkring ti år. Derfor beskriver Maria, at hun blev ”forældreløs”⁶⁶, da hendes mor døde. Hun siger desuden: ”jeg havde en meget personlig relation til min mor”⁶⁷, og ”derfor gør det jo bare

⁶² Kvale og Brinkmann 2015, 411

⁶³ Kvale og Brinkmann 2015, 243-245

⁶⁴ Jeg har transskriberet interviewene vha. hjemmesiden www.mygoodtape.com, som ikke medtager ord som ”øhh” og andre fyldord. Jeg har rettet interviewene igennem for at sikre mig, at hjemmesiden har transskriberet alt korrekt.

⁶⁵ Jeg refererer til interviewene ved at henvise til interviewenes sidetal i denne opgave (bilag 4, 5 og 6).

⁶⁶ S. 33

⁶⁷ S. 34

ondt, at hun ikke skal være her længere”⁶⁸. Maria understreger derfor, at tabet af sin mor har været meget svært.

Maria har i sorgforløbet været i tæt kontakt med præsten fra sin kirke, som har haft en række sjælesorgssamtaler med hende. Præsten tog initiativet til samtalerne efter moderens død. Dette har haft stor betydning, for det gjorde det lettere for Maria at henvende sig, da hun var parat til disse samtaler⁶⁹. Maria fortæller, at hun i sorgperiodens første år ”har været enormt vred på Gud”⁷⁰, fordi hun følte, at Gud havde magten til at helbrede hendes mor, men undlod at gøre det. Derfor føler hun, at tabet er uretfærdigt, og hun har ikke kunnet finde mening i det. Hun beskriver desuden, at hun har været tæt på at forlade troen. Maria siger imidlertid, at samtalerne med præsten har hjulpet hende, for dér har vreden mod Gud været tilladt⁷¹. Præsten har turdet at spørge og turdet at lytte på svarene⁷².

Maria beskriver, at sorgperioden har udfordret hendes gudsbillede, idet hun er gået fra ”en kærlighedshistorie om, hvem Jesus er”⁷³ til at føle vrede mod Gud. Hun beskriver, at hun gennem sorgperioden har fået ”et større billede”⁷⁴ af Gud, der rummer flere nuancer. Derfor siger hun, at hun i dag er overbevist om, ”at Gud er god, og at Gud er en elskende og kærlig Gud”⁷⁵. Det betyder imidlertid ikke, at hun har forstået tabet af sin mor, for hun er stadig undrende overfor Gud⁷⁶.

I begyndelsen af Marias sorgperiode deltog hun ikke ved gudstjenester, fordi hun ikke oplevede plads til at sørge i gudstjenestefællesskabet. Hun havde forventninger om, at menigheden, og særligt hendes tætte relationer i menigheden, ville spørge ind til tabet, men det har hun ikke oplevet, og det har skuffet hende. Derfor har hun haft svært ved at vise sårbarhed overfor menigheden. Hun har ikke oplevet, at ”der er plads til den dybe samtale”⁷⁷ om tab og død i kirkens fællesskab. Maria mener, at det *kan* skyldes manglende erfaring på sorgområdet blandt unge mennesker: ”Jeg tror bare ikke, folk ved, hvordan de skal gribe det an”⁷⁸. Men hun mener også, at det *kan* skyldes frygt for at skabe dårlig stemning ved at tale om døden. Maria mener dog, at spørgsmålet kan overkompliceres, for sommetider ønsker hun blot at høre: ”jeg tænker på dig for tiden”⁷⁹, men dette har hun heller ikke oplevet i kirken. Maria håbede desuden, at der blev spurgt til, hvordan tabet har påvirket hendes tro. Dette har hendes ikke-kristne venner – mod hendes forventning – dog spurgt ind til, og generelt har hun oplevet, at hendes ikke-kristne venner har spurgt mindst lige så meget ind til tabet, som menigheden har⁸⁰.

⁶⁸ S. 34

⁶⁹ S. 35

⁷⁰ S. 34

⁷¹ S. 34

⁷² S. 38

⁷³ S. 34

⁷⁴ S. 40

⁷⁵ S. 40

⁷⁶ S. 34

⁷⁷ S. 35

⁷⁸ S. 36

⁷⁹ S. 36

⁸⁰ S. 39

Til spørgsmålet om, hvordan kirkens hjælp i sorg ved dødsfald adskiller sig fra sekulære institutioners hjælp, svarer hun, at kirkens hjælp adskiller sig bl.a. i praktiske spørgsmål som, at sjælesorgssamtaler er gratis, og at præster ofte har ledige tider indenfor den nærmeste fremtid. Præsten kan desuden implementere troen i samtalerne, hvilket er særligt vigtigt for troende mennesker. Maria mener i øvrigt, at ikke-kristne også kan opleve samtaler med præster relevante, fordi præster, ifølge Maria, ofte bedre kan besvare spørgsmål om liv og død, end andre mennesker kan⁸¹.

På baggrund af både skuffelser og opmuntringer over kirken efter Marias tab, forsøger hun at svare på, hvordan kirken ideelt set skal møde sørgende mennesker. Gennem hele interviewet ligger Maria vægt på dybe og nærværende samtaler. Det er alment gældende, at mennesker ønsker at blive set, ”og en god måde at se andre på, er ved at spørge: ”hvordan har du det?”, og så lytte til deres egentlige svar”⁸². Der skal være plads til samtaler om livets smerter og lidelser i kirken, mener hun. Og så gør hun opmærksom på, at dette også gælder et år efter dødsfaldet; her har sørgende mennesker fortsat brug for særlig omsorg. Maria understreger endvidere, at hvis præsten kan skabe rum for sådanne samtaler f.eks. gennem prædikener/oplæg, ville det sandsynligvis hjælpe flere til at spørge ind, for det kræver mod – både at spørge og turde at lytte, mener hun⁸³.

Maria afslutter interviewet med at sige, at hun er glad for sin kirke, men at den også har skuffet hende på nogle områder. Hun blev opmuntret over præstens initiativ til sjælesorgssamtalerne, men blev skuffet over, at kun få fra menigheden har spurgt til hendes tab. Derfor opfordrer hun til flere samtaler om tab og død i kirken.

4.2 Informant 2

Den anden informant, kaldet Peter i denne opgave, er 39 år, gift, har tre børn og arbejder på en kristen højskole. Peter mistede sin far i sommeren 2022 efter kortere tids sygdomsforløb (omkring tre måneder), sandsynligvis pga. en hjerneblødning⁸⁴. Faderen døde som 76-årig, og derfor kalder Peter tabet for ”naturligt”⁸⁵, selvom det kom forholdsvist pludseligt. Peter fortæller, at de tre måneder med sygdom var meget hektiske og hårde, men at dagen, hvor faderen døde, var helt ”fredfyldt”⁸⁶. Familien nåede at blive samlet om morgenen, inden Peters far døde, hvor de sang og bad sammen. Denne sidste stund med faderen har efterfølgende betydet meget for Peter.

Peter beskriver, at hans sorgperiode rummer forskellige følelser og faser. Da han blev bevidst om faderens sygdom, oplevede han stor sorg, som han beskriver som ”en rigtig hård periode”⁸⁷. I denne tid oplevede han, at familien ”rykkede godt sammen”⁸⁸ og støttede

⁸¹ S. 37

⁸² S. 38

⁸³ S. 38

⁸⁴ S. 41

⁸⁵ S. 44

⁸⁶ S. 44

⁸⁷ S. 44

hinanden i sorgen. Herefter har Peter taget flere vandreture for at bearbejde sorgen alene, fordi han ikke oplever, at der er tid og plads til at sørge i en travl hverdag⁸⁹. Bearbejdningen af sorgen har altså været et aktivt valg for Peter.

Flere gange i interviewet fremhæver Peter udsyngningen af sin far som et stærkt minde. Denne begivenhed har virket helende for ham⁹⁰. Til udsyngningen var den nærmeste familie og faderens tætteste venner samlet. Her kunne de mindes den afdøde, græde, sørge og synge sammen. Peter fremhæver dette ritual som ”meget værdifuldt”⁹¹.

Peter beskriver i interviewet, at hans gudsforhold ikke har ændret sig gennem sorgen. Dette begrundes han bl.a. med, at faderens død var naturlig, selvom det var ”ulykkeligt”⁹².

Peter følte sig flere gange opmuntret over kirken i sorgforløbet. Det skete bl.a., da præsten fra forældrenes sognekirke besøgte faderen på sygehuset. Præsten sang og bad sammen med faderen. Peter følte sig også opmuntret, da præsten fra hans egen kirke tog initiativ til en sjælesorgssamtale omkring et halvt år efter faderens død. Han beskriver, at han derved ”mærker omsorg fra sin kirke”⁹³. Generelt blev han opmuntret, når menigheden turde spørge ind til hans sorg, og når disse også gav sig tid til at lytte. Peter beskriver også, at kirken var god til at arrangere og facilitere begravelsen: ”Jeg tror ikke, min far kunne ønske sig en smukkere begravelse”⁹⁴. På denne baggrund er der flere ting, som Peter blev opmuntret over fra kirkens side.

Peter beskriver imidlertid også sider ved kirken, som han blev skuffet og ærgerlig over i sorgen. Ligesom Peter følte sig opmuntret over, at mennesker spurgte til hans sorg, blev han også trist, når han selv fortalte om sin sorg, men hvor folk ikke fulgte op på det. Han beskriver, at efter en kort samtale er folk ”hurtigt videre”⁹⁵. Derfor er han ærgerlig over, at der ikke er flere i hans menighed, der følger op og hjælper i sorgbearbejdelsen. Han er ærgerlig over menighedens kultur, når det gælder sorg⁹⁶. Peter har oplevet, at hvis han har ønsket hjælp fra kirken, lå initiativet hos ham selv (udover den første samtale med præsten). Han sammenligner og modstiller dette med at få et barn: Når man får et barn, kommer præsten på besøg, herefter er der en dåb med præstens og menighedens deltagelse, forskellige folk kommer med barselsgaver og sundhedsplejersken kommer på besøg. Peter kunne ønske sig en lignende opmærksom på sørgende mennesker: Fra præsten, menigheden og samfundet⁹⁷.

På denne baggrund mener Peter, at kirken kan gøre flere ting for at imødekomme sørgende personer. Peter beskriver i interviewet, at han ønsker flere ritualer i kirken for sørgende mennesker, fordi det eneste ritual er Allehelgensaften. Han mener, at ritualer for sørgende mennesker til gudstjenester tjener til flere formål: At de sørgende kan mindes dem, de har

⁸⁸ S. 43

⁸⁹ S. 44

⁹⁰ S. 45

⁹¹ S. 45

⁹² S. 53

⁹³ S. 47

⁹⁴ S. 53

⁹⁵ S. 47

⁹⁶ S. 48

⁹⁷ S. 46

mistet, og at præsten og menigheden bliver gjort opmærksom på, hvem der har mistet, og derved lettere kan hjælpe de sørgende. Peter foreslår, at man kan ”melde sine døde ind”⁹⁸ hos præsten, for derved bliver præsten gjort opmærksom på menneskers sorg. Han foreslår også, at kirken – foruden Allehelgensaften – kan lave arrangementer for alle personer i kirken, der har mistet, hvor de kan tale, sørge og tænde lys sammen⁹⁹.

Peters største ønske er dog, ”at folk var bedre til at spørge ind”¹⁰⁰. Han mener, at det kan hjælpe de sørgende til at åbne op. Han understreger i denne forbindelse, at opfølgninger på disse samtaler er meget vigtigt. Derfor siger Peter: ”Det at blive set, er noget af det mest vigtige”¹⁰¹.

Peter understreger desuden, at en række samtaler med præsten kunne være godt i forbindelse med tabet. Peter siger, at han ville værdsætte, hvis præsten tager initiativet, for sørgende personer har ikke altid overskuddet til det¹⁰².

Peter mener endvidere, at kirkens og sekulære institutioners hjælp adskiller sig ved, at Peter føler sig sygeliggjort, hvis han skulle tale med en psykolog omkring sorg. Peter siger om sorg: ”Det er en følgesvend, det er ikke en sygdom”¹⁰³, for sorg er en naturlig del af livet. Derfor mener Peter, at sorg ikke er et problem, der skal løses f.eks. hos en psykolog. Han mener, at når sorgen behandles med præsten, er det ”en naturlig ting”¹⁰⁴. Han understreger desuden, at det er en klar fordel, at samtaler med præsten er gratis¹⁰⁵.

Peter udtrykker altså tydeligt i interviewet, at kirken både har opmuntret og ærgret ham. Han har desuden forslag til, hvordan kirken kan møde sørgende mennesker på en god måde.

4.3 Informant 3

Den tredje informant, kaldet Jytte i denne opgave, er 56 år, har to tvillingepiger, tre børnebørn og arbejder som økonomikonsulent. Jytte mistede sin mand pludseligt i august 2021, enten af et hjertestop eller en blodprop¹⁰⁶.

Jytte beskriver, at hendes sorgperiode har været kendetegnet ved to klare perioder: Den første periode beskriver hun som en choktilstand: ”Jeg tror, at chokket var over både, at han var død, men også den måde, det skete på”¹⁰⁷. Derfor har hun svært ved at huske denne tid, ”det føles bare som ingenting”¹⁰⁸, siger hun. Hun blev derfor sygemeldt fra arbejdet i omkring et halvt år. Hun beskriver, at med tabet af hendes mand forsvandt hendes livsfundament. Efter denne periode fulgte en tid med bekymringer for hende selv og flere

⁹⁸ S. 49

⁹⁹ S. 54

¹⁰⁰ S. 47

¹⁰¹ S. 54

¹⁰² S. 54

¹⁰³ S. 51

¹⁰⁴ S. 51

¹⁰⁵ S. 51

¹⁰⁶ S. 56

¹⁰⁷ S. 61

¹⁰⁸ S. 56

praktiske ting: Hussalg, omsorg for børn og børnebørn, bekymringer om at miste venner osv.¹⁰⁹ I denne periode gik sorgen ”nogle gange op, og så gik det ned igen”¹¹⁰. Når sorgen fyldte meget, var det ofte fordi, hun forlangte for meget af sig selv. Jytte føler ikke, at hun er ’kommet videre’ fra sorgen i dag, for hun bliver mindet om sin afdøde mand gennem mange praktiske ting, som han tidligere gjorde. Samtidig er hun bevidst om, at hun selv skal leve videre f.eks. for sine børns og børnebørns skyld¹¹¹.

Jytte beskriver i interviewet, at hun har benyttet flere forskellige midler i sorgbearbejdelsen. Hun har særligt brugt sin familie, venner og kolleger¹¹². Hun beskriver, at hendes venner generelt har været gode til at tale åbent om sorgen. Hun siger derfor: ”Jeg har været privilegeret over at have sådan en venneflokk, hvor vi bare har kunnet snakke om det”¹¹³, for hun mener, at hvis venner svigter sørgende personer, er det ”næsten det allerværste, man kan få”¹¹⁴. Jytte fremhæver også sine kolleger positivt. Det sociale på arbejdet har betydet meget, og det var vigtigt for hende at inddrage dem i sin sorg. Derfor siger hun, at hun er glad for, at hun ikke var nået pensionsalderen endnu: ”Hvis jeg ikke havde haft mit arbejde, så ved jeg ikke, hvor jeg havde været henne i dag”¹¹⁵, hvilket understreger kollegernes sociale betydning.

Jytte har derudover benyttet en psykolog, som dog først havde mulighed for samtaler omkring et halvt år efter dødsfaldet. Disse samtaler varede dog ikke længe, for Jytte kunne ikke lide at være der: ”Jeg hadede faktisk at skulle derover”¹¹⁶. Hun følte, at hun hos psykologen begyndte forfra med sin sorg hver gang: ”Det gav mig bare ingenting”¹¹⁷. Derfor kontaktede Jytte en sorggruppe i den lokale sognekirke. Jytte beskriver, at hun ikke selv er kirkegænger, og derfor blev hun positivt overrasket over, at dette ikke var et krav for at deltage i sorggruppen. Derfor siger hun: ”Hvis nu jeg havde mødt en form for barriere, så er jeg også helt sikker på, at jeg havde trukket mig. Fordi det har jeg ikke magtet”¹¹⁸. Hun var altså glad for, at sorggruppen var åben for alle.

Jytte beskriver også, at effekten af sorggruppemøderne var større end hos psykologen. Hun mener, at det *kan* skyldes, at de var flere i gruppen, der havde lignende historier. De var fælles om sorgens smerte, og det skabte samhørighed. Når en person fortalte om sin sorg, kunne Jytte spejle sig i det. Hun beskriver, at hun mærkede sin egen sorg, når de andre fortalte om deres sorg. De andres historier var lærerige, og de gav hende motivation til selv at komme i gang med hverdagen¹¹⁹.

¹⁰⁹ S. 57

¹¹⁰ S. 57

¹¹¹ S. 62

¹¹² S. 58

¹¹³ S. 64

¹¹⁴ S. 64

¹¹⁵ S. 60

¹¹⁶ S. 58

¹¹⁷ S. 58

¹¹⁸ S. 59

¹¹⁹ S. 60

Jytte roser desuden sorggrubelederne for at være kreative og lave forskellige tiltag i sorggruppen¹²⁰. Derudover værdsatte hun at afslutte sorggruppemøderne inde i kirkesalen med lystænding, fortælling og sang¹²¹.

Efter sorggruppens afslutning er Jytte begyndt til middage for enlige, arrangeret af sognekirken. Hun siger, at det er en god måde at komme ud og ”møde andre og nye mennesker”¹²². Derfor mener Jytte, at kirken kan hjælpe sørgende mennesker på en anden måde end sekulære institutioner¹²³.

Da interviewet er afsluttet, finder Jytte en kopi med to-spors-modellen og fortæller, at den har givet hende trøst i sorgen. Den har vist hende, at det ikke er en fejl, hvis der er tidspunkter, hvor hun ikke kun sørger og græder, men at der også er plads til smil og grin i sorgen¹²⁴.

Jytte udtrykker altså i dette interview, at mange faktorer påvirker sorgbearbejdelsen. For Jytte har familie, venner, kolleger og sorggruppen haft en væsentlig betydning i sorgbearbejdelsen.

5 Diskussion

Under dette punkt vil jeg diskutere dataene fra de tre interviews i lys af teori afsnittet. Det vil jeg gøre for at uddrage pointer, der afslutningsvis kan besvare problemformuleringen om, hvordan kirken bedst muligt kan hjælpe sørgende personer ved dødsfald. Derfor vil jeg diskutere interviewene ud fra en induktiv analyseform, hvis formål er at identificere mønstre og formulere mulige forklaringer på disse mønstre¹²⁵.

Jeg har lavet fem underoverskrifter for at strukturere diskussionen. Afsnittet afsluttes med en delkonklusion, der forsøger at besvare problemformuleringen.

Indledningsvis vil jeg bringe et par kritiske bemærkninger til mine interviews. Som nævnt i punkt 3.3 kan det diskuteres, hvorvidt tre informanter er for få informanter til at drage generelle konklusioner ud fra. Derfor er det vigtigt at bemærke, at konklusionerne i denne opgave drages på et relativt tyndt empirisk grundlag. Dataafsnittet har desuden vist, at ingen af informanterne har taget afstand fra kirken pga. sorgen. Dette aspekt er væsentligt og mangler i interviewene.

5.1 Sorgperioden

De tre informanters sorgperioder adskiller sig på flere måder: Hvem de har mistet, hvor tætte de var med den afdøde og situationen omkring tabet (alder, køn, livssituation osv.). Der ses imidlertid også flere ligheder ved sorgperioderne.

¹²⁰ S. 59

¹²¹ S. 59

¹²² S. 61

¹²³ S. 62

¹²⁴ S. 64

¹²⁵ Kvale og Brinkmann 2015, 259

Jytte beskriver, at hendes tab var fundamentalt for hendes liv, hvorfor hendes første reaktion var chok. Herefter fulgte en periode med bekymringer for flere praktiske ting, hvor sorgbearbejdelsen ikke var i direkte fokus. Dette stemmer overens med to-spors-modellen, der fremhæver oscillationen mellem tabsorienteret og restaurerende sorgbearbejdning. Jytte fremhævede desuden selv to-spors-modellen som en frugtbar måde at bearbejde sorgen på.

Peters sorgperiode adskiller sig fra Jyttes, fordi han kalder tabet naturligt. Ikke desto mindre medførte det stor sorg, da han blev bevidst om faderens tilstand. Han har sandsynligvis befundet sig i det tabsorienterede spor i begyndelsen af sorgen, f.eks. ved udsyngningen og begravelsen, men også i perioderne, hvor han bevidst bearbejdede sorgen på vandreture. Peter har sandsynligvis befundet sig i det restaurerende spor i den travle hverdag, dog synes dette ikke at være et bevidst valg.

Maria mistede sin mor, og hun beskriver, at tabet gjorde meget ondt. Maria mistede moderen i en yngre alder end i Jyttes og Peters tilfælde. Teoriafsnittet har argumenteret for, at dette *kan* betyde, at man er mere sårbar overfor tabet. Maria beskriver ikke tydelige perioder i sorgforløbet. Derfor er det svært at vurdere, hvornår Maria har været i det tabsorienterede og restaurerende spor.

Teoriafsnittet har argumenteret for, at kvinder ofte befinder sig mere i det tabsorienterede spor end mænd. Dette synes også at være tilfældet i disse interviews. Tabene adskiller sig dog meget fra hinanden, hvilket også har stor indflydelse på, hvor meget tabet fylder hos den enkelte. Derfor er der mange andre faktorer end køn, der har indflydelse på sorgperioden.

Det er vist, at to-spors-modellen har kunnet beskrive to af informanternes sorgperiode. Maria fortalte ikke om tydelige perioder i sorgen. Derfor er det svært at anvende to-spors-modellen på hendes sorgforløb.

5.2 Opmuntringer over kirken

I alle tre interviews beskriver informanterne forhold i kirken, som de blev opmuntret over i sorgen.

Maria og Peter blev opmuntret over præstens initiativ til sjælesorgssamtaler. Det har betydet, at de har mærket kirkens omsorg, som Peter eksplicit beskriver. Mange af Marias samtaler med præsten har været kendetegnet ved vrede mod Gud, hvilket Andersen mener, at der skal være plads til i sådanne samtaler. Denne vrede kan være berettiget, hvilket Maria også udtrykte. Andersen har desuden beskrevet formålet for sjælesorgssamtaler: ”at der må genskabes eller nyskabes en grundtillid til Gud og til Guds kærlighed”¹²⁶. Dette ses tydeligt opfyldt i Marias samtaler, da hun i dag kan sige ”at Gud er god, og at Gud er en elskende og kærlig Gud”¹²⁷. Hun har altså jf. sjælesorgssamtalens formål fået genskabt en grundtillid til Gud, selvom hun finder tabet meningsløst.

¹²⁶ Andersen 2016, 408

¹²⁷ S. 40

Maria og Peter beskriver desuden, at de har oplevet glæde, når menigheden har turdet spørge til deres sorg.

Jytte beskriver også opmuntringer over kirkens hjælp i sorgen, som primært omhandler sorggruppen i sognekirken. Hun fremhæver positivt, at hun ikke skulle være kirkegænger for at deltage i sorggruppen. Hun oplevede, at sorggruppen var åben for alle. Teoriafsnittet har beskrevet, at sorggruppens formål er at: ”tilbyde fællesskaber, der kan hjælpe efterladte til at finde håb og livsmod”¹²⁸. Dette synes at være opfyldt i Jyttes tilfælde. Hun oplevede, at sorggruppen havde større effekt i sorgbearbejdningen end psykologens hjælp. Hun beskriver desuden, at da hun lyttede til andres sorgfortællinger og spejlede sig i dem, fik hun motivation til hverdagen, hvilket også er en del af sorggruppens formål.

Jytte fandt også glæde i sorggruppens afslutning med lystænding, fortælling og sang, som blev faciliteret af kompetente sorggruppeledere, som hun også fremhæver positivt. Jytte fremhæver altså positivt sognekirkens udbud af arrangementer, som er målrettet sørgende mennesker: Sorggruppen og måltider for enlige.

På denne baggrund er det tydeligt, at informanternes møde med kirken i sorg rummer opmuntringer, der er i overensstemmelse med teoriafsnittet, hvorfor der ikke er meget at diskutere i dette underafsnit.

5.3 Skuffelser over kirken

Både Maria og Peter var en aktiv del af en menighed, da de mistede nærtstående personer. Derfor er det sandsynligt, at de havde højere forventninger til kirken, end Jytte havde, som ikke var en aktiv del af en menighed, da hun oplevede sit tab. Jytte fremhæver i hvert fald ingen skuffelser over kirken i sit sorgforløb. Maria og Peter kommer desuden (jf. punkt 3.3) i den samme kirke. Dette *kan* forårsage, at nogle af de samme tendenser ses i skuffelsen over kirken.

Både Maria og Peter har ikke oplevet plads til at sørge i det større menighedsfællesskab. Maria forventede, at kirken, og særligt hendes tætte relationer i kirken, ville spørge ind til tabet. Dette oplevede hun ikke. Hun har ikke oplevet plads til den dybe samtale om død og sorg i kirken. Hun mener, at dette *kan* skyldes mangel på erfaring med at tale om sorg eller, jf. Kofod og Brinkmann, at folk ikke ønsker at ødelægge den gode stemning. Maria har oplevet, at hendes ikke-kristne venner har spurgt mindst lige så meget ind til sorgen, som menigheden har. De har desuden spurgt ind til sorgens påvirkning af troen, hvilket menigheden ikke har. Dette er bemærkelsesværdigt.

Peter har også oplevet, at kun få mennesker fra menigheden spurgte ind til sorgen, og at endnu færre fulgte op på disse samtaler. Han understreger endvidere, at det er ærgerligt, at initiativet til sorgbearbejdelsen ofte ligger hos den sørgende.

Derfor er der flere ligheder mellem Marias og Peters skuffelser over kirken i sorgen.

¹²⁸ Hansen, Hansen og Busch 2018, 11

Ud fra Marias og Peters oplevelser kan det være svært at fremhæve kirkens fællesskab som noget enestående. På denne baggrund kan det diskuteres, om menigheden har bidraget til det, som Andersen både kalder sjælesørgerens og menighedens opgave: At hjælpe med at genskabe tillid til Gud. Dette synes ikke at være tilfældet ud fra interviewene med Maria og Peter, og derfor kan der argumenteres for, at menigheden ikke har opfyldt sit kald overfor sørgende mennesker i deres tilfælde.

5.4 Kirken vs. sekulære institutioner

I alle tre interviews udtrykker informanterne, at kirkens hjælp adskiller sig fra sekulære institutioners hjælp.

Jytte understreger i interviewet, at sorggruppens hjælp har haft langt større effekt, end samtalerne med psykologen havde. Hun beskriver, at hun fik motivation til hverdagen gennem sorggruppen. Udfaldet fra både psykologen og sorggruppen kan skyldes forskellige faktorer. Jytte kan have været uheldig med psykologen og meget heldig med sorggruppen. Det er derfor besværligt at finde årsagen til, at sorggruppen har haft så stor effekt på Jytte til forskel fra psykologen, og det kan diskuteres, om en sekulær sorggruppe ville have gavnet Jytte lige så meget som sognekirkens sorggruppe. Uanset årsagen, er det dog tydeligt, at Jytte fandt hjælp i sognekirken, og dette har ført til et positivt syn på kirken, hvorfor hun efterfølgende har deltaget i middage for enlige i kirken.

På denne baggrund er det altså vist, at i Jyttes tilfælde har sognekirkens hjælp adskilt sig positivt fra psykologs hjælp.

Maria og Peter fremhæver også i interviewene, at kirkens hjælp adskiller sig fra sekulære institutioners hjælp. Som vist i punkt 5.3 gælder dette ikke menigheden som et særligt sted at sørge, men omhandler primært samtalerne med præsten.

For Maria er det vigtigt, at præsten kan implementere troen i sjælesorgssamtalerne, hvilket en sekulær psykolog ikke kan. Hun pointerer desuden, at præsten måske er bedre til at tale om liv og død, end andre fagfolk er.

Peter fortæller, at han ville føle sig sygeliggjort, hvis han skulle benytte en psykolog fremfor en præst, fordi han mener, at sorg er en naturlig del af livet og ikke blot et problem, der skal løses (jf. Brinkmanns definition af sorg i punkt 1.1). Peter antyder derfor, at det er mere naturligt at bearbejde sorgen i kirken, hvor begravelsen finder sted, end andre steder, hvor sorgen ikke har et direkte tilhørsforhold.

Både Maria og Peter fremhæver positivt, at sjælesorgssamtaler med præsten er gratis, hvilket er sjældent ved andre institutioner. Maria fremhæver desuden, at præsten ofte har ledige tider indenfor kort fremtid.

På denne baggrund er det tydeligt, at alle tre informanter mener, at kirkens hjælp adskiller sig fra sekulære institutioners hjælp. Det kan dog diskuteres, om nogle af elementerne også kan findes hos sekulære institutioner: Sorggrupper og gratis samtaler med fagfolk. Det ses imidlertid også, at kirkens ansatte har dygtiggjort sig i sorgbearbejdelse. Derfor er kirkens hjælp, ifølge informanterne, et rigtig godt alternativ til sekulære institutioners hjælp.

5.5 Kirkens ideelle hjælp

På baggrund af interviewene, der både rummer skuffelser og opmuntringer over kirkens hjælp i sorgen, er det muligt at nærme sig elementer til, hvordan kirken bedst muligt imødekommer sørgende mennesker. Derudover har Maria og Peter udtrykt, hvordan de mener, at kirken ideelt set skal møde sørgende mennesker.

Maria og Peter fremhæver deres præst, der var opsøgende og tog initiativ til sjælesorgssamtaler efter deres tab. Dette var meget vigtigt for dem begge, for i disse tilfælde har initiativet til samtalerne ikke ligget hos den sørgende. På denne baggrund understreger de, at en opsøgende præst, der tager initiativ, er en fordel i sorgbearbejdelsen. Det kan dog diskuteres, om præsten kan have overblik over hele menigheden og deres tab. Men som Peter foreslår, kunne menigheden ”melde sine døde ind”¹²⁹ hos præsten. På denne måde bliver præsten opmærksom på menneskers sorg, men herved ligger det første initiativ fortsat hos den sørgende. Men dette *kan* være en mulighed i større menigheder, hvor præsten har svært ved at overskue hele menigheden.

Et andet element, som er blevet tydeligt i denne opgave, er menighedens betydning i sorgbearbejdelsen. Både Maria og Peter har været skuffet over, hvor lidt menigheden har spurgt ind til deres sorg. De ønsker begge, at der bliver plads til dybe og nærværende samtaler om død og tab i menigheden. De ønsker en proaktiv menighed, der tør involvere sig i andre menneskers liv, og som Maria nævnte, kan dette også blot være en kommentar: ”jeg tænker på dig for tiden”¹³⁰. På denne baggrund tydeliggøres Marias og Peters store forventninger til menigheden: De ønsker, at menigheden skal spørge ind til deres tab. Derfor kan det diskuteres, om deres menighedssyn har været for højt. Har de haft for store forventninger til menigheden? Det er vigtigt at have in mente, at menighedsfællesskaber aldrig bliver perfekte – heller ikke i mødet med sorg.

Peter understreger flere gange i interviewet, at han ønsker flere ritualer i kirken, hvor sørgende mennesker kan tale, sørge og tænde lys sammen. Peter oplevede selv, at udsyngningen og begravelsen var betydningsfulde ritualer. Hvis mange sørgende mennesker efterspørger flere ritualer i kirken, er det bemærkelsesværdigt, at det kun er Allehelgensaften, hvor de døde markeres. På denne baggrund bør det være muligt at lave flere ritualer i kirken for sørgende mennesker, som ikke behøver være i forbindelse med gudstjenester, men kan være ekstra arrangementer.

Interviewet med Jytte har vist, at sorggrupper kan have stor virkning i sorgbearbejdelsen. Sorggrupper kan skabe motivation til hverdagen og samtidig blive en vej ind i kirken. Derfor synes sorggrupper at være en særdeles ideel hjælp for både kirkegængere og kirkefremmede.

¹²⁹ S. 49

¹³⁰ S. 36

5.6 Delkonklusion

På baggrund af denne diskussion, hvor interviewene er diskuteret i lys af teori afsnittet, er det muligt at konkludere, hvordan kirken bedst muligt kan hjælpe sørgende personer ved dødsfald. Opgaven har vist, at det er vigtigt for sørgende mennesker, at initiativet til sorgbearbejdelse ikke ligger hos dem. Derfor er det godt, hvis præsten kan tage initiativ til sjælesorgssamtaler. Derudover er det vist, at menigheden spiller en stor rolle for sørgende mennesker. Det er vigtigt, at menigheden spørger ind til sorgen, for derved mærker sørgende mennesker omsorg. Peter ønsker desuden flere ritualer for sørgende mennesker, og dette synes at være muligt i kirken. Jytte har fremhævet sorggruppers betydning for sorgbearbejdelsen. Sorggrupper i folkekirken er altså en god måde, hvorpå kirken kan imødekomme sørgende mennesker.

Disse elementer er ikke i modstrid med teori afsnittet, og derfor kan det konkluderes, at dette *kan* være måder, hvorpå kirken kan møde sørgende mennesker.

6 Konklusion

Denne opgave begyndte med at introducere problemstillingen for dette bachelorprojekt: Hvordan kirken bedst muligt kan hjælpe sørgende personer ved dødsfald. Der blev argumenteret for, at dette er en relevant problemstilling, fordi tilnærmelsesvis alle mennesker vil opleve sorg ved dødsfald i livet.

Efter introduktionen til projektet har jeg beskrevet den teoretiske ramme for opgaven. Her argumenterede jeg for, at to-spors-modellen på bedste måde repræsenterer sorgforskningen i dag. Jeg har redegjort for to-spors-modellen med dens to processer: Det tabsorienterede og restaurerende spor og oscillationen herimellem. Jeg har også beskrevet andre afgørende faktorer i sorg: Køn, alder, kultur, social sammenhæng og personlighed. Derudover har jeg bragt en kristen vinkel på sorgbearbejdelse: Sjælesorgssamtaler og sorggrupper.

Efter teori afsnittet har jeg argumenteret for den metode, jeg har brugt i denne opgave: Den kvalitative metode ved det semistrukturerede interview. Jeg har valgt denne metode, fordi den kan give indblik i informanternes livsverden: Deres oplevelser med sorg og kirke. Desuden kan det semistrukturerede interview besvare problemformuleringens deskriptive aspekt. Under metode afsnittet har jeg endvidere kommenteret på dataindsamlingen, argumenteret for valget af informanter, beskrevet interviewguiden, bragt et par etiske overvejelser og argumenteret for opgavens reliabilitet og validitet.

Herefter har jeg fremlagt dataene, som interviewene resulterede i. Jeg begyndte med Marias oplevelser med sorg og kirke. Hendes sorgperiode har været kendetegnet ved både skuffelser og opmuntringer over kirkens hjælp i sorgen. Det samme har kendetegnet Peters sorgperiode. Han blev også både skuffet og opmuntret over kirkens hjælp. Jyttes oplevelser med sorg og kirke har adskilt sig fra Marias og Peters oplevelser, fordi Jytte ikke var kirkegænger, da hun mistede sin mand. Jytte har benyttet en sognekirkes sorggruppe og har oplevet stor effekt herved.

Under sidste punkt i opgaven har jeg diskuteret interviewenes resultater i lys af teori afsnittet. Her blev det tydeligt, at der på baggrund af interviewene og i overensstemmelse med teori afsnittet er fire elementer til besvarelsen af problemformuleringen. Det kan derfor konkluderes på baggrund af hele opgaven, at kirken kan hjælpe sørgende mennesker ved, (1) at præsten tager initiativ, opsøger sørgende mennesker og opfordrer til sjælesorgssamtaler, (2) at menigheden aktivt involverer sig i sørgende menneskers liv, idet de spørger ind og følger op på deres sorg, (3) at den enkelte kirke med fordel kan lave flere ritualer målrettet sørgende mennesker, og (4) at kirken fortsætter med at dygtiggøre sig i sorggruppearbejdet, som skal være tilgængeligt for både kirkegængere og kirkefremmede.

Som punkt 5 har vist, drages denne konklusion på et relativt tyndt empirisk grundlag med få informanter, hvilket er vigtigt at være bevidst om. Ikke desto mindre har jeg på denne baggrund forsøgt at besvare problemformuleringen om, hvordan kirken bedst muligt kan hjælpe sørgende mennesker ved dødsfald.

7 Bibliografi

Andersen, Leif. 2016. *Kroppen og Ånden: Sjælesorgens samtale* (bind 2). 1. udgave, 1. oplag. Fredericia: Kolon. (pp. 23-36, 84-95, 181-207, 380-425, 426-437 – 110 sider)

- Brinkmann, Svend. 2018. *Det sørgende dyr: om sorgen, selvet og samfundet*. 1. udgave. Aarhus: Klim. (pp. 7-11, 12-41, 42-82, 153-179 – 103 sider)
- Brinkmann, Svend, og Ester Holte Kofod. 2021. "Sorgens normativitet: At sørge i en lykkekultur" I *Menneskets sorg: et vilkår i forandring*, red. Anders Petersen og Svend Brinkmann, 1. udgave, 1. oplag, side 93–114. Aarhus: Klim. (pp. 93-144 – 22 sider)
- Dahl, Per Arne. 2011. *At rejse sig efter en rystelse*. 1. udgave, 1. oplag. København: Kristeligt Dagblads forlag A/S. (pp. 11-91, 120-130 – 92 sider)
- Gaarden, Marianne. 2015. *Prædikenen som det tredje rum*. 1. udgave, 1. oplag. Frederiksberg: Forlaget Anis. (pp. 27-35 – 9 sider)
- Guldin, Mai-Britt. 2014. *Tab og sorg: en grundbog for professionelle*. 1. bogklubudgave, 1. oplag. København: Hans Reitzels Forlag. (pp. 9-11, 13-19, 23-41, 56-114, 159-164 – 94 sider)
- Hansen, Line Bjørn, Thomas Bjørn Hansen og Christian Juul Busch. 2018. *Sorggrupper i kirken: når sorgen bæres sammen*. 3. udgave, 1. oplag. Frederiksberg: Eksistensen. (pp. 7-116 – 110 sider)
- Hegstad, Harald. 2009. *Den virkelige kirke: bidrag til ekklesiologien*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag. (pp. 111-119 – 9 sider)
- Kofod-Svendsen, Flemming. 2011. *Døden, sorgen, håbet*. 3. udgave, 1. oplag. Fredericia: Credo og Forlagsgruppen Lohse (pp. 10-137 – 128 sider)
- Kvale, Steinar, og Svend Brinkmann. 2015. *Interview: det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. Oversat af Bjørn Nake. 3. udgave, 4. oplag. København: Hans Reitzels Forlag. (pp. 19-41, 151-175, 177-196, 235-247, 249-265, 267-284, 285-302, 303-312 387-389, 411 – 148 sider)
- Lewis, C. S. 2022. *En sorgens dagbog*. 2. oplag. Christiansfeld: ProRex forlag (pp. 11-94 – 84 sider)
- Stroebe, Margaret S., Robert O. Hansson, Henk Schut, og Wolfgang Stroebe. 2008. "Bereavement Research: Contemporary Perspectives." I *Handbook of Bereavement Research and Practice: Advances in Theory and Intervention*, red. Margaret S. Stroebe, Robert O Hansson, Henk Schut, og Wolfgang Stroebe, 1. udgave, s. 3–25. Washington, DC: American Psychological Association. (pp. 3-25 – 23 sider)
- Stroebe, Margaret S., Robert O. Hansson, Henk Schut, og Wolfgang Stroebe. 2008.

“Bereavement Research: 21st-Century Prospects” I *Handbook of Bereavement Research and Practice: Advances in Theory and Intervention*, red. Margaret S. Stroebe, Robert O Hansson, Henk Schut, og Wolfgang Stroebe, 1. udgave, s. 577-603. Washington, DC: American Psychological Association. (pp. 577-603 – 27 sider)

Stroebe, Margaret S., og Henk Schut. 1999. “The Dual Proces Model of Coping with Bereavement: Rationale and Description.” i *Death Studies* 23/1999: s. 197–224. (pp. 197-224 – 28 sider)

Stroebe, Margaret S., og Henk Schut. 2010. “The Dual Proces Model of Coping with Bereavement: A Decade On” i *Omega* 61/2010: 273–289. (pp. 273-289 – 17 sider)

Læste sider i alt: 1004

8 Bilag

8.1 Bilag 1: Margaret Stroebe og Henk Schuts ”The Dual Proces Model”¹³¹.

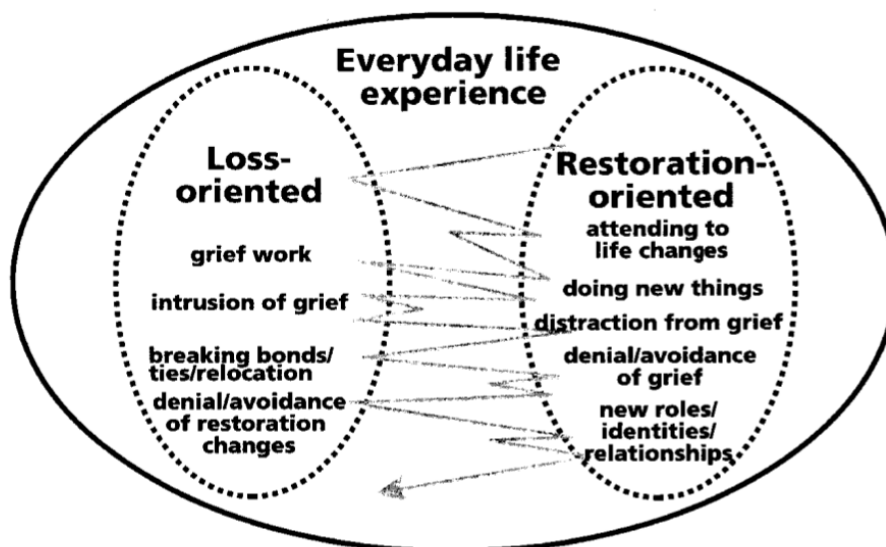

FIGURE 1 A dual process model of coping with bereavement.

¹³¹ Stroebe og Schut 1999, 213

8.2 Bilag 2: Interviewguide

1. Hvilket tab har du lidt? Kom det ”ud af det blå”, eller var du ”forberedt” på det?
2. Hvordan synes du, at din sorgperiode har forløbet/stadig forløber sig? Hvad følte du?
3. Hvad har du gjort for at tilpasse dig til din nye situation efter dit tab? Har du skulle genfinde dig selv? Har du handlet aktivt i denne periode for at tilpasse dig den nye situation efter tabet, eller har du ”taget det som det kommer”?
4. Har du søgt hjælp hos nogen til at bearbejde din sorg? Hvis ja, hvilken forskel har det gjort?
5. Har du gjort brug af kirken i din sorgperiode? Har det gjort en forskel? Præsten, fællesskabet, sorggrupper eller andet?
6. Føler du, at kirken kan hjælpe mennesker i sorg på en måde, som andre institutioner ikke kan? Er der forskel i kirkens hjælp og f.eks. psykologers/terapeuters hjælp?
7. Føler du, at der er ting, kirken bør ændre i dens måde at forholde sig til sørgende mennesker på? Gudstjenesten, præsten, fællesskabet eller andet?
8. Hvordan vil/ville du som sørgende menneske gerne blive mødt af kirken?
9. Har kirken og dens fællesskab skuffet dig i sorgen? Hvordan?
10. Har kirken og dens fællesskab opmuntret dig i sorgen? Hvordan?
11. Har dit forhold til Gud ændret sig i sorgen? Hvordan?

8.3 Bilag 3: Samtykkeerklæring

Dette interview vil sammen med to andre interviews danne baggrund for min bacheloropgave på Menighedsfakultet, Aarhus.

I min bacheloropgave ønsker jeg at undersøge, hvordan kirken kan være en støtte for mennesker, der har mistet en nærtstående person i deres liv og derfor gennemlever en sorgfuld periode. Jeg ønsker ikke at lave en teoretisk opgave, så derfor har det været særdeles relevant at interviewe en række personer, der har oplevet sorg på egen krop samtidig med, at de har været en aktiv del af en kirke.

Jeg er bevidst om, at dette emne er meget sårbart, og jeg ønsker ikke at udnytte en tragisk situation. Min motivation for disse interviews er et ønske om, at personer i sorg kan blive mødt af kirken på en god måde.

Jeg vil inden interviewet sende dig spørgsmålene, så du kan forberede dig på, hvad jeg vil spørge om. Interviewet vil være semistruktureret, og derfor vil spørgsmålene være stikord til samtalen og ikke spørgsmål, vi nødvendigvis skal nå igennem. Undervejs i interviewet vil jeg stille opfølgende og målrettede spørgsmål, så jeg sikrer mig, at jeg har forstået dig korrekt.

Alle interviewene vil blive optaget, og jeg vil bruge direkte citater fra interviewene i min bacheloropgave. Der vil ikke være andre end undertegnede, censor og vejleder, der vil få adgang til lydfilerne. Lydfilerne bliver slettet straks efter brugen heraf. Hvis du ønsker at lytte interviewet med dig igennem, deler jeg det meget gerne med dig. Du er også velkommen til at læse opgaven og brugen af interviewet med dig igennem, når det er muligt.

Alle informanter vil være anonyme i opgaven gennem et pseudonym, men hvis du tillader det, vil jeg meget gerne bruge din alder og dit køn. Hvis du ønsker yderligere anonymitet, er du velkommen til at kontakte mig igen.

Interviewet er naturligvis frivilligt, og du kan derfor til enhver tid trække dig fra interviewet, hvis du ønsker det, uden at det får konsekvenser for dig. Gennem hele forløbet vil jeg bestræbe mig på at spørge åbent og respektfuldt.

Hvis du på baggrund af ovenstående beskrivelse ønsker at deltage i dette interview, bedes du underskrive med navn og adresse.

Navn: _____

Adresse: _____

Dato og underskrift: _____

Tusind tak for din store hjælp!

